

od opozicije kanoničnosti i oblikovane hibridnosti. Ako je Bahtin našao, pre svega, u romanima Dostojevskog složenu igru autorskog subjekta romana i likova romana, u pitanju je verovatno određeni aspekt one romaneskne nezvanosti, karakteristične za njegovu nekanoničku razvojnu etapu, no svesno već poricanu iznutra. Istraživanje M. M. Bahtina stvarno pokazuju koliko je romaneskna igra Dostojevskog strogo metodička, definisana, sistematska. Čini se, dakle, da kanoničnost romana nastaje onda kad se rodila njegova ideja žanra, ili, prema Didrou, njegova žanrovska »uvaženost«. Svest žanrovske ideje, dakle norma romana kao vrste, predstavlja osnovu njegove kanoničnosti, tačnije rečeno one specifične tenzije koju smo označili kao opoziciju kanoničnosti, pravilnosti, i nekanoničnosti, oblikovane slobođe.

Ovakvo shvatanje je značajno za bilo koje prikazivanje razvoja romanesknog žanra. Mada »nekanonički kanon« predstavlja određeno prenošenje umetničkih iskustava, a time i mogućnost nadovezivanja na postojeću romanesku formu, što je estetska stvarnost i istorijsko-razvojna činjenica romana. Moguće je zauzeti samo kritički stav prema formalističkim i čak krajnje formalističkim gledištima, prema kojima se sam čin pisanja (romana) reducira na imanentnu stvarnost stvaranja teksta, doživljavanja teksta kao važeg entiteta, bez neizbežnih korelacija sa stvarnošću. Da bismo tačnije mogli razgraničiti unutrašnju vezu i prenošenje umetničkih iskustava, dakle kanoničnosti romana u širem smislu, od shvatanja po kojem se i na polju ovog žanra tlo mora prekopati uvek iz početka, navešćemo gledanje Žana Rikardu, teoretičara tzv. novog romana.¹⁰ Prema Rikardu, treba tražiti kriterijume na osnovu kojih ćemo konstatovati napredak u razvoju žanra ne u datostima koje roman predstavlja i slika (s čim se možemo samo složiti), već isključivo u osećanju tekstovnosti, tekstovnog novog. Rikardu piše: »Predlažem sledeće: tradicionalno je ono što je orijentisano na činjenicu napraviti roman pričanjem (recit) o postolovnom događaju; moderno je ono što od romana stvara postolovinu pričanja (récit). U slučaju prvog stanovišta radi se o fasciniranju čitaoca: radi se o strastima, idejama, događajima, peripetijama stvarnog i fantastičnog života, koje su sposobne da zapanje čitaoca, dok se stranice okreću kao same od sebe, a tekst u njegovoj vlastitoj suštini kao da je izgubljen. Ono drugo, suprotno, želi da probudi čitaoca: to je uspostavljanje permanentne distance, radi se o predstavljanju strasti, ideja, događaja, peripetija fabule kao rezultata rada na tekstu. Čitati moderni tekst znači ne postati žrtva iluzije realnosti, već biti prijemčiv za realnost teksta«. Čini se da se i ovde radi o polaritetu između kulturnog, recimo diskurzivnog tipa čitanja i naivnog čitanja, kada prvo uzima u obzir i realnost teksta, a drugo je u biti izvan nje. Nije nam stalo do jeftinog rešenja složene pitanja. U svakom slučaju, pisac, autor romana, mora da bude »kulturni« čitalac i u njegovoj stvaralačkoj metodi u svakom slučaju mora da je prisutna svest konteksta romaneskne vrste, svest kanona. Na drugoj strani, ograničiti produktivni pojam tekstovnosti (A. Popović) na unutrašnju inerciju i kritičko stvaranje teksta, nedovoljno je i ne odgovara stvarnosti. Stvaranje teksta, tekstovnost, polazi u prvom redu od prototeksta autorovog životnog iskustva, pri čemu kanon vrste, npr. romana, jeste sekundarni elemenat, dok nije u pitanju čista knjižkost. Dozvolimo da kanon romana zahleba više prirodne stvaralačke i čitalačke naivnosti od drugih vrsta, čvršće spojenih s kanonom, shvatanim kao obavezno pravilo (npr. forme stiha, strofika i sl.). Prevremeno uspostavljanje romanesknog kanona određenog tipa može da šteti razvoju književnosti, bilo da se radi o teoriji ili o romanesknoj praksi. Mogli bismo, dakle, reći da je roman kao žanr u suštini kanonički, mada je u odnosu na druge prozne žanrove, a naročito pesničke i dramske žanrove, slobodniji. Ako bismo roman shvatali kao pojavu literarno nekanoničku, ne bismo mogli odrediti ni njegove stilske tipove, kao što se to već dogodilo (poredi, npr., suštinsko razgraničenje romaneskne forme kod B. Tomaševskog – roman sa stepenastom i paralelnom kompozicijom).

Shvatanje romana kao sistema opozicija u ravni romaneskne stvarnosti, u ravni koja predstavlja i projektuje elemente na planu čitalačke komunikacije, sve ovo ima smisao za obuhvatanje ne samo vrednosti, oblika i razvoja romana; bez ovih osnovnih kategorija ne bi se moglo razmišljati o romanu konkretno, dakle istorijski, premostiti razdaljinu između prošlosti i sadašnjosti žanra, odgovoriti na pitanje koje su mogućnosti modernog slovačkog romana u njegovom razvitku.

Preveo sa slovačkog
Mihailo Harpanj

Napomene

- 1 Celu ogromnu literaturu o romanu i njegovoj teoriji ne možemo ovde iscrpiti, usredsređeno se samo na neke teorijske radove koji predstavljaju doprinos sa aspekta odnosa individualnog i društvenog elementa, kao osnovnih elemenata sveta romana. Zbog toga nismo uzimali u obzir podsticajne, no drukčije orijentisane radove, kakve su na slovačkom objavili N. Krausová, J. Felix i drugi autori.
- 2 Citirano prema knjizi R. M. Albérès *Histoire du roman moderne*, Paris 1963, str. 41.
- 3 Albérès, *Histoire du roman moderne*, str. 39.
- 4 Lettres a l'étranger od 6. febr. 1844, citirano prema Albérèsu, *Histoire du roman moderne*, str. 39.
- 5 Albérès, *Histoire du roman moderne*, str. 63.
- 6 Albert Thibaudet: *Réflexions sur le roman*, Paris 1965, studija »L'esthétique du roman«, str. 9-27.
- 7 Albérès, *Histoire du roman moderne*, str. 46.
- 8 Albérès, *Histoire du roman moderne*, str. 47.
- 9 Virginia Woolf, *L'art du roman*, Paris 1963, str. 147 n.
- 10 *Ibid.*, str. 148.
- 11 Kléber Haedens u kurioznoj knjizi *Paradoxe sur le roman*, Paris 1964, na određenim mestima iznosi gledište da tzv. duboki lik nije ništa drugo do lik pitoreskni, zanimljiv, pri čemu tzv. životnost lika nije ništa drugo do koherentan popis neobičnih psihičkih stanja. Naravno, to je samo deo istine: »životnost« lika, kako je suprotno ukazano Georg Lukács, jeste u tzv. duhovnom obličju lika, odnosno u njegovom jasnom intelektualnom profilu (usp. njegovu knjigu *Essays über Realismus*, Berlin 1948, poglavlje »Die Intellektuelle Physiognomie der künstlerischen Gestalten«).
- 12 M. M. Bachtin, *Problème poétique românu*, Bratislava 1973, str. 62n.
- 13 Bachtin, *Ibid.* str. 110.
- 14 Bachtin, *Ibid.* str. 93-94.
- 15 Ovakvo R. M. Albérès rezimira zaključke André Le Bretona iz njegove knjige *Le roman au XVII siècle*, Paris 1890 – usp. Albérès, str. 17 n.
- 16 Albérès, str. 26 n.
- 17 Albérès, str. 21.
- 18 O tome zbornik aktualnih teorijskih rasprava pod naslovom »Sul le roman moderne«, Paris 1971, str. 142 n.

colštok

oto tolnai

NEŠTO

dopisnice od magde (rabin sa limunom itd)
prosto da ne poveruješ kako je ipak dospela
u bilefeld grad dr etkera
proučava modernu teoriju metafore kod sj petefija
jednom je u njenoj prostranoj i blago mističnoj sobi na telepu
u kojoj bi se među knjigama povezanim u valjanu vunu i kičerskih
orlova s platna izbeglog ruskog carskog oficira koraci uvek ubrzali
(trebalo bi proveriti da nije možda parket nagnut)
moj sinčić je neočekivano upitao ko je izmislio puding
dr etker odvratila je iznenadujuće odlučno
zar nije dr drale pitao je mališa
ne rekla je magda
na jednoj dopisnici piše (čim sam je pročitao rekoh sebi
eto ipak ti je uspelo da unekoliko promeniš sveto-
nazore ljudi mogao bi već i maglu da prodaješ gušavi pojče):
sedim pored jednog čileanskog geologa, ima gumicu za brisanje
dimenzija 2,5 x 4 x 2 cm, kao da je od stakla, gotovo je providna.
Kad god je ugledam, setim Te se. "Nešto" kao
stvorenje za Tebe...

(OVA ČAŠA S NASLIKANOM PTIČICOM)

ova čaša s naslikanom ptičicom
bila je godinama u nekoj salaškoj školi
gde nije bilo struje
gde ničeg nije bilo
samo velika crna tabla
a čaša s ptičicom služila je kao svećnjak
držim u njoj svoje meke olovke
imam puno mekih olovaka (čeških mađarskih australijskih)
za sada ih međutim ne koristim
još ne pišem meko
još ne pišem stihove
štaviše voleo bih da pišem tvrde
još tvrde manje privlačno bolnije
kao što je blok pisao ahmatovoj
da je pas bio sa mnom
rekla je vlasnica čaše s ptičicom
stežući mi vrat škripavim azbestnim rukavicama
škripavim azbestnim rukavicama gnječeći moje grudi
ne bi me u mišlingu silovao
onaj ridokosi momak iz livnice
koji mi je posle izlio onog kupida kako piša
čak ga je i minijumom premazao da ne zarđa
piša krv rekao je žmirkajući stidljivo
i ja uvek pišam krv rekoh

TUJE PATULJASTE JELE

na betonskom tenku robne kuće novi sad tuje patuljaste jele
maskiraju
maskiraju objašnjava stari gošpodin džagajući me štapom
sva sreća da su na vreme sklonili malu jermensku crkvu
ispred deterdžentom (nestašicom deterdženta) krcatog tenka
U mesecu avgustu leta gospodnjeg 1739. nakon što su Turci
gotovo već zauzeli Beograd, mi, Jermeni, napustivši varoš,
pobegosmo glavom bez obzira pred varvarskom najezdom
s našim misionarem Jakovom Erzerumskim,
monahom venecijanskog jermenskog samostana, i
stigavši ovamo podigosmo logor u Novom Sadu, nasuprot
tvrđave Petrovaradinske.
ali ponekad poput božanskog ornamenta
kao da se mermenska crkvice ogleda u prozoru tenka
kao da se ogleda venecija i šta sve još objašnjava stari gošpodin
treba samo pronaći pravi ugao gledanja
na betonskom tenku robne kuće novi sad tuje patuljaste jele
odlazim da izvršim dnevnu sondužu na odeljenju porculanskih figura
tapeta
posmatram kako neka gospođa kupuje maleni koralni žbun
pričvršćen na crni postament
da bi fino sastrugala zadebljanja kože na peti
čiko molim vas lepo jedan kobrasti krivuljar
nema
ni colštoka nema
kako ću onda utvrditi
kako ću precrtati umnožiti nepravilne oblike
skoknuh liftom gore u zeleni gaj tuja i patuljastih jela
bio sam već jednom ovde gore
(odavde su adice tvrđava telep šangaj gotovo nadohvat ruke)
pratio sam u stopu jedan međenim nitima izvezeni dugi crni šal
na nekakvu glupu pres-konferenciju generalnog direktora robne kuće
sva sreća što me nisu gurnuli dole
rekavši to je taj što piše novele o robnoj kući

Preveo s mađarskog:
Arpad Vicko